עין משפט נר מצוה

עה א מיי׳ פ״ו מהל׳ ערכין הלכה יט:

עו ב ג מיי׳ פ״ד מהל׳ חובל ומזיק הל׳ י סמג עשין ע טוש״ע י״ד סימן רסז סעי׳ כא וטוש״ע ח״מ סי׳ תכד סעי׳ ג:

עז ד מיי׳ פ״ו מהל׳ תרומות הל׳ א טור״ד סימן שלא:

פסקי רי״ד

אמר ליה מפני שהוא קניינו: תניא א״ר אלעזר אמרנו למאיר והלא זכות הוא לעבד לצאת מתחת ידי רבו לחירות ואמר לנו חוב הוא לו שאם יהיה עבד כהן פוסלו מן התרומה אמרנו לו והלא מה אם ירצה שלא לזונו ושלא לפרנסו רשאי אמר לנו ומה אילו עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה על בעלה הלא הן אוכלין בתרומה וזה אינו אוכל אבל אשה חוב הוא לה שכן פסלה מן התרומה ומפסידה מן המזונות מאי קא״ל ומאי קמהדר להו פי׳ הוא אומר חוב הוא לו שאם היה העבד כהן פוסלו מן התרומה וגם נוטלו (ס״א והטענו לו) מן המזונות וגם הוא חוזר ואמר להן מן התרומה עבד כהן שברח וכו׳ ומהדר הכי קא״ל שאם היה עבד כהן פוסלו מן התרומה פי׳ אע״פ שזכות הוא לו שיצא לחירות מ״מ יש בו צד חובה לענין תרומה וכיון שיש בו צד חובה אין חבין לו לאדם אלא בפניו אמרנו לו והלא אם ירצה וכו׳ פי׳ יכול למונעו ממנו מזונות בין חולין ובין תרומה א״כ נמצא שהשליח הזה שום חובה אינו עושה לו אמר להן השבתוני על המזונות מה תשיבוני על התרומה פי׳ במזונותיו יכול למונעו בין מחולין בין מתרומה אבל מתרומה בעלמא לא מצי מנע ליה והשליח הזה פוסלו אפי׳ מתרומה בעלמא א״כ נמצא שחוב הוא לו וכ״ת זריק ליה גיטא ופסיל ליה פי׳ והרי נמצא שבלא השליח נמי יכול לפוסלו מתרומה בעלמא שביק ליה ועריק ואזיל לעלמא ומה אילו עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה על בעלה הלא (אין) אוכלין וזה שהשליח קיבל לו גיטו אינו אוכל פי׳ לא מצי למפסליה בגיטא דעריק ואזיל לעלמא אבל ע״י שליח מצי למפסליה בכל היכא דאיתיה דמשעה דמטי גיטא לידיה דשליח זכה לו ויצא ב״ח. ומכאן מוכיח דבהגעת הגט ליד השליח אע״פ שלא הגיע ליד העבד הוי משוחרר שאם צריך שיגיע ליד העבד שביק ליה נמי ועריק אלא ודאי ע״י זכוי השליח יכול לשחררו בכל מקום שהוא אע״פ שלא יגיע לידו. שפיר

לוה ואוכל להעדפה ולימא ליה הקדש עד השתא סגי לך בלא העדפה והשתא נמי תיסגי לך בלא העדפה הקדש גופיה ניחא לי׳ כי היכי דלשבח עבדיה עושה ופורע קמא קמא קדיש ליה [א]בפחות פחות משוה פרוטה הכי נמי מסתברא דאמר רב המקדיש ידי עבדו אותו העבד עושה ואוכל דאי לא עבדא מאן פלח ליה אי אמרת בשלמא הך במעלה ואינו יכול והא בשאינו מעלה שפיר אלא אי אמרת הך בשאינו מעלה ויכול דאי לא עבדא מאן פלח ליה מאן דבעי ניפלחיה אלא לאו ש״מ אינו יכול שמע מינה ת״ש דאמר ר׳ יוחנן [ב]הקוטע יד עבדו של חבירו נותן שבתו ורפואתו לרבו ואותו העבד ניזון מן הצדקה ש״מ יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך הכא במאי עסקי׳ במעלה לו מזונות אי הכי אמאי ניזון מן הצדקה להעדפה אי הכי ניזון מתפרנס מיבעי ליה אלא לאו ש״מ יכול ש״מ אמר מר נותן שבתו ורפואתו לרבו שבתו פשיטא רפואתו איצטריכא ליה רפואתו דידיה היא דבעי איתסויי ביה [ג]לא צריכא דאמדוה לחמשא יומי ועבדו ליה סמא חריפא ואתסי בתלתא יומי מהו דתימא צערא דידיה הוא קמ״ל תניא [א]א״ר אלעזר אמרנו לו למאיר והלא [ב]זכות הוא לעבד שיוצא מתחת ידי רבו לחירות אמר לנו חוב הוא לו שאם היה עבד כהן פוסלו מן התרומה אמרנו לו והלא מה אם ירצה שלא לזונו ושלא לפרנסו רשאי אמר לנו ומה [ד]אילו עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה על בעלה הלא אוכלין בתרומה וזה אינו אוכל אבל אשה חוב הוא לה שכן פסלה מן התרומה ומפסידה מן המזונות מאי קאמרו ליה ומאי קא מהדר להו ה״ק להו השבתוני על המזונות מה תשיבוני על התרומה וכי תימרו אי בעי זריק ליה גיטא ופסיל ליה שביק ליה ועריק ואזיל לעלמא ומה

רש״י

[ג]**לוה ואוכל עושה ופורע.** לא יעשה תחלה דפרוטה קמייתא קדשה לה ושוב אסור לו אלא לוה תחילה ואוכל ועושה פחות פחות משוה פרוטה ופורע כדמפרש לקמיה. וקס״ד בשאין מעלה לו מזונות וקאמר דיכול להקדיש אלמא יכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך: **להעדפה.** מזונות מרווחין יותר מה שאין דרך בעליו להאכילו: **דלשבח עבדיה.** בגוף בריא: **בפחות פחות משוה פרוטה.** עד שלא תצטרף הפרוטה יפרענה דלא חייל הקדש אפחות משוה פרוטה: **ה״נ מסתברא.** דבמעלה לו מזונות קאמר: **דאי לא עבדא מאן פלח ליה.** שמאחר שאין עושין לו מאכל מה יאכל העבד הזה מי יעבדנו ומי יזמן לו מזונות: **אי אמרת בשלמא.** הך דלעיל דקאמר רב דחל הקדש: **במעלה לו מזונות.** קאמר ואין יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך: **והא.** דקאמר לא חייל הקדש בשאינו מעלה שפיר: **אלא אי אמרת.** קמייתא בשאינו מעלה ואפילו הכי חייל הקדש דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך: **דאי לא עבדא מאן פלח ליה.** בתמיה מאן דבעי ניפלחיה: **ת״ש.** דאיכא אמורא אחרינא דפליג עליה דרב: **נותן שבתו ורפואתו לרבו.** שבתו שכר בטלתו בחליו ואע״פ שנותן לו דמי ידו רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין דעדיין הוא ראוי לכך כשיעמוד מחליו: **ורפואתו.** לקמיה פריך הא בעי למיתבא לרופא. הוא הדין לנזקו וצערו אלא נזקו לא איצטריך דהיינו דמי ידו ופשיטא דלרביה הוא דאפחתיה מכספיה וצערו נמי בכלל רפואתו דהכא הוא כדמפרש לקמיה דהאי רפואתו צערא דסמא חריפא הוא וה״ה נמי לצער המכה. ומדקאמר שבתו לרבו והוא ניזון מן הצדקה ש״מ יכול הרב כו׳: **להעדפה.** שהוא צריך מפני חליו להוסיף על מזונותיו: **ניזון.** משמע מזונות כדי חייו: **פרנסה.** היינו כל שאר צרכיו בלשון לעז קונריי״ר: **פשיטא.** דלרבו הוא אלא למאן ליהוי הרי מעשה ידיו לרבו ואי לאשמועינן אע״פ שאינו זנו ולמימרא דיכול הרב כו׳ נימא אותו העבד ניזון מן הצדקה ותו לא: **דאמדוה לחמשא יומי.** ליתן לרופא שכר חמשת הימים: **לצערא דידיה.** וסד״א לצערא לא זכי ליה רחמנא: **קמ״ל.** דכל שבח הבא לידו זוכה בו רבו כשורו וחמורו: **אמרנו לו למאיר** גרסינן. מפני שחבירו הוא אינו קורהו רבי: **ומה והלא אם ירצה שלא לזונו רשאי.** נמצא שאינו מפסידו בשחרורו כלום: **אבל אשה חוב הוא לה.** רבנן קאמרי לה כלומר בההיא ודאי מודינא: **מאי קאמרי ליה ומאי קמהדר להו.** כלומר תשובה שהשיבם ומה עבד כהן שברח מה תשובה היא למה שאמרו לו על המזונות: **השבתוני על המזונות.** שאינו זנו משלו: **מה תשיבוני על התרומה.** שהרי כל זמן שלא שחררו הוא הולך ואוכל תרומה בכל מקום בשביל רבו: **וכי תימא.** ודאי קבלת שליח זו אינה חוב דאי בעי מריה זריק ליה גיטא ברשות הרבים בתוך ד׳ אמות: **ופסיל ליה.** שהרי משוחרר הוא זו אינה ראיה דאיהו שביק ליה מיד ולא ימציא עצמו למקום שיוכל לפוסלו בזריקת גט: **ואזיל לעלמא.** ואכיל תרומה:

וזה

תוספות

ולימא ליה הקדש עד האידנא כו׳. לענין עשה עמי ואיני זנך ניחא דלא אמר ליה הקדש הכי אע״ג דרבו מצי אמר ליה משום דפשיטא דהקדש ניחא ליה שלא ימות עבדו ברעב: **פחות** משוה פרוטה. פי׳ בקונטרס דאין הקדש חל על פחות משוה פרוטה והקשה רבינו יצחק דתנן בהזהב (ב״מ דף נה.) חמש פרוטות הן ליתני שש פרוטות הן דאין הקדש חל על פחות משוה פרוטה ואומר ר״י דהכא היינו טעמא שאין בדעתו של מקדיש שיחול על פחות משוה פרוטה[א]: **שבתו** ורפואתו לרבו. שבתו היינו שבת קטנה וגדולה דהיינו נזק וה״ה צער ובושת לרבו לרבנן דר׳ יהודה דאמרי בהחובל (ב״ק דף פז.) דיש לעבד בושת ולא נקט להו משום דאין חידוש שהן לרבו אבל בשבתו קמ״ל דאע״ג דשקיל הרב שבת דידיה לא מיחייב במזונותיו דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך והא דפריך בסמוך שבתו פשיטא[ב] ה״פ פשיטא דשבתו לרבו אף ע״פ שלא יזוננו כיון דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי כו׳[ג] ולא הוה לי׳ לר׳ יוחנן למינקט קוטע יד עבדו של חבירו אלא הוה ליה למימר בהדיא יכול הרב לומר לעבד כו׳[ד] אם לא בא להשמיענו דבר אחר ומשני דנקט קוטע יד עבדו לאשמעינן חידוש שני דרפואתו לרבו דהיינו צער דסמא חריפא כדמסיק דה״א שיהא לעצמו כמו רפואתו שהיא לעצמו גם כשיסבול צער כדי להרויח שכר רפואתו יהא לעצמו אבל צער קטיעת היד פשיטא דלרבו ולהכי לא תני וכן לבושת. ר״י: **שמע** מינה יכול ש״מ. וא״ת ר׳ יוחנן היכי מוקי פלוגתייהו דרשב״ג ורבנן דלעיל דלא מצי למימר דפליגי דמר סבר יכול ומ״ס אינו יכול[ה] כדפריך לעיל ואי כדאסיקנן לעיל דאמר לא מעשה ידיך במזונותיך ובשני בצורת לא ספיק כו׳ א״כ לכ״ע אינו יכול[ו] וי״ל דאע״ג דבשאר שנים יכול בשני בצורת אינו יכול דבשאר שנים ימצא מרחמים יותר כשיחזור על הפתחים מבשני בצורת: **רפואתו** דידיה הוא. והא דתנן בפרק החובל (ב״ק פז.) (א) בעבד כנעני שלו פטור מכולן שמא יש לחלק דאע״ג דכשחבל בו אחר נותן רפואתו לעבד הוא שחבל בעבדו לא מיחייב[ז] אי נמי דאי עביד ליה סמא חריפא דפטור מן המותר [ד] כדאמרת הכא[ה]: **שאם** היה עבד כהן פוסלו מן התרומה. ואם תאמר טפי הוה ליה למנקט לפי שאוסרו בשפחה דשייך אף בעבד ישראל וי״ל דלדבריהם קאמר להו דסברי אדרבה הרי מתירו בבת חורין[ח]: **השבתוני** על המזונות. רבנן שהשיבו לו ומה אם ירצה שלא לזונו רשאי[ט] היו סבורין הא דקאמר ר״מ שאם היה עבד כהן פוסלו מן התרומה הוי חוב לו לפי שנותן לו הרב מזונות בריוח בשביל שיש תרומה הרבה לכהנים[י] או משום שיש מצוה באכילת תרומה ומשום הכי מהדרי ליה ומה אם ירצה שלא לזונו וקאמר להו ר״מ השבתוני על המזונות[יא] מה תשיבוני על התרומה[יב] שאפילו לא ירצה הרב לזונו יש חובה דמכל מקום מוצא העבד לקנות תרומה בזול יותר מן החולין וגם חולקין לו על הגורן לר״י דאמר (כתובות דף כח:) חולקין תרומה לעבד אע״פ שאין רבו עמו: **וכי** תימא אי בעי זריק ליה גיטא. וא״ת מה בכך מ״מ חוב הוא לו זה השחרור שפוסלו מתרומה וי״ל דקסבר דלא חשיב ליה חובה מה שמקבלו זה כיון דאפילו אם לא יקבלנו יכול רבו לפוסלו מתרומה בענין אחר אי נמי ה״פ אי בעי זריק ליה האדון גיטא ספק קרוב לו וספק קרוב לעבד ויאסר בתרומה ובשפחה ובבת חורין וטוב לו להיות משוחרר וכן אי בעי שקיל ארבע זוזי מישראל ופסיל ליה מתרומה ועדיין הוא עבד: **שביק** ליה ועריק ואזיל לעלמא. משמע דאי עריק אוכל בתרומה[יג] וא״ת ° ליחוש[יד] שמא[טו] מכרו לישראל[טז] ומיתסר בתרומה וי״ל דלא שכיח שיקנהו ישראל מאחר שברח[יז]:

ומה

מסורת הש״ס

א) [תוספתא פ״א], ב) [ב״מ יט.], ג) שייך לע״א, ד) צ״ל כדאמרינן. רש״ש, ה) [וע׳ תוס׳ ב״ק פז. ד״ה. בעבד],

גליון הש״ס

תוד״ה שביק ליה וכו׳ ליחוש שמא מכרו. ע׳ בהר״ן קידושין פ״ב דף רכה ע״א:

הגהות הב״ח

(א) תוס׳ ד״ה רפואתו כו׳ החובל בעבד כו׳:

לעזי רש״י

קונריי״ר [קונריי״ד]. ציוד, צרכים.

מוסף רש״י

זכות הוא לעבד. טובה הוא אלא שמתירו בקהל וכיון דזכות הוא איכא לתרוצי דמשעה שנכתב זוכה בשחרור דלכי מטא גט שחרור לידיה נעשה בן חורין למפרע משעת חתימה. (ב״מ יט.). **חוב הוא לעבד.** הוצאתו הוא שיוצא מתחת רבו כלומר הפסד הוא לו שאם עבד של כהן הוא פוסלו מן התרומה ואם של ישראל אוסרו בשפחה כנענית דזילא ליה ושכיחא ליה ופרצא ליה. (שם).

מוסף תוספות

א. כדי שיוכל העבד להתפרנס ברווח. תוס׳ הרא״ש. ב. מאי פשיטותא, אדרבה איצטריך לאשמועינן דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך. רשב״א. ג. ואי לאשמועינן היא גופה דיכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך. רשב״א. ד. ומינה שמעינן דשבתו נמי לרבו. רשב״א. ה. דהאי או פרנסני או הוציאני לחירות או תן לי מעשה ידי מיבעי לי׳, ועוד מ״ש שני בצורת דנקט. רשב״א. ו. א״כ ר׳ יוחנן איפליג ארשב״ג ורבנן. רשב״א. ז. שכבר זכה בכל. תוס׳ ב״ק פז. ד״ה בעבד. ח. אודו לי מיהת בעבד כהן שמפסידו בתרומה. תוס׳ הרא״ש. ט. לא הבינו דברי ר״מ, אלא. תוס׳ הרא״ש. י. בביתם. תוס׳ הרא״ש. יא. לפי מה שהבנתם דברי. תוס׳ הרא״ש. יב. שנאסר בה, ובזה יש לו הפסד. תוס׳ הרא״ש. יג. בחזקת שהוא עבד כהן, ורבנן נמי לא פליגי בהכי. תוס׳ הרא״ש. יד. לרבנן. תוס׳ הרא״ש. טו. שחררו רבו וליתסר בתרומה, ולר״מ נמי ליחוש שמא. תוס׳ הרא״ש. טז. או שמא יפקירנו. תוס׳ הרא״ש. יז. וגם אין האדון משחררו או מפקירו שאינו רוצה להביאו לידי מכשול שמא יאכל בתרומה או יבא על השפחה. תוס׳ הרא״ש.